

Bokhandlerforeningens innspill til leselyststrategi

Bokhandlerforeningen er interesseorganisasjonen for alle landets bokhandler, og arbeider for å styrke litteraturen og bokas plass i samfunnet. En leselyststrategi er helt nødvendig, noe resultatene fra den siste PIRLS-undersøkelsen understreker.

Bokhandelen er en av de viktigste møteplassene mellom boka og leseren. Leserundersøkelsen 2022 viser at bokhandelen er det stedet som når klart flest lesere. For eksempel er det over dobbelt så mange personer som kjøper (71%), enn som låner (32%) bøker i løpet av et år. Likevel opplever vi at bokhandelens betydning ofte forsvinner i kommersielle diskusjoner, og at man glemmer den viktige rollen bokhandelen spiller for lesingen. Vi vil derfor oppfordre til at en leselyststrategi ikke overser den avgjørende betydningen bokhandelen har for å nå frem til, og rekruttere, norske lesere.

Tre utfordringer knyttet til lesing og leselyst

1. Fare for redusert tilgang til bøker - særlig i distriktene

Bokhandelen treffer folk i alle alders- og samfunnsgrupper, også de som ikke nødvendigvis nås gjennom det offentlige. De bringer bøkene ut til befolkningen, og finnes der folk er; i handlegater, på kjøpesentre og på nett.

I en tid hvor boka og litteraturen møter større konkurranse enn noen gang, er det av stor betydning at vi klarer å løfte frem bøkene i havet av tilgjengelige underholdningstilbud. Bokhandlene minner oss på at det finnes bøker - og gjør det enkelt å velge litteraturen. Butikksjefen ved Ark Sandaker senter forteller for eksempel at mange kunder som egentlig ikke skal i bokhandelen, stikker innom når de likevel er på senteret – og ender med å plukke med seg en bok. Når en småbarnsfar skal kjøpe med seg en gave til en barnebursdag, er det enkelt å gå innom den lokale bokhandelen og få en anbefaling. Det er enkelt å plukke med seg en pocketbok på flyplassen for å gjøre turen litt kortere, og det er ofte enkelt å få tak i bøker også på små steder der både vareutvalget og kulturtilbudet er begrenset. Det betyr noe for lesingen.

Leserundersøkelsen viser at 37% av bøkene vi kjøper er til noen andre enn oss selv, og nesten en femtedel av bøkene vi leser har vi fått eller lånt av venner og familie. At vi gir og får bøker i gave – og dermed eier og omgir oss med flere bøker – er av stor betydning for å skape en leselystkultur. Dette gjelder ikke minst for barn og unge.

I motsetning til andre aktører som selger bøker, tar bokhandelen et samfunnsansvar for å tilgjengeliggjøre den store bredden av norsk litteratur - også den som ikke selger spesielt mye. I bokhandelen skal det finnes en bok for alle. Bokhandelens brede utvalg synliggjør hva som rører seg i samfunnet til enhver tid. Det gir ikke bare en oversikt over samfunnsforhold som både debattbøker og romaner reflekterer, men også samtaler som ikke ellers er synlige noe sted.

Samtidig er ikke bokhandelen bare et sted hvor det *finnes* bøker: Det er også en arena for aktiv litteraturformidling og rekruttering av lesere. Særlig på mindre steder, er bokhandelens rolle som kulturaktør viktig. Akademika-bokhandelen i Bø (nå Brage bok) arrangerte for eksempel hele 26 ulike arrangementer bare i fjor – fra forfatterbesøk, konserter, lesesirkler og egne arrangementer for barn.

I Norge har vi heldigvis fremdeles en god bokhandlerdekning, med én bokhandel per 11 000 innbyggere. Hele 89% av oss bor i en kommune med bokhandel. Samtidig har det blitt lagt ned over 100 bokhandler de siste ti årene. Lønnsomheten ved å drive bokhandel er lav, særlig i distriktene, og kostnadene høye. Dette

gjelder både for kjeder og selvstendige bokhandler. Går lønnsomheten ytterligere ned, vil bokhandler måtte legges ned. Av erfaring vet vi at når bokhandler forsvinner, er det ikke sånn at salget forflytter seg over til andre kanaler. Færre bokhandler *vil* bety at færre kjøper og leser bøker.

Da Ark i 2020 åpnet en bokhandel i Surnadal, solgte de til sammen 12500 bøker det første året. I en kommune med under 6000 innbyggere, betyr det mer enn to bøker per innbygger. Samtidig målte nettbokhandelen at trafikken i området gikk *opp*, og bokhandelen i nabokommunen merket ingen nedgang i salget. Dette er et godt eksempel på den viktige rollen den fysiske bokhandelen har.

2. Økt skjermbruk og nedsatt konsentrasjon

Digitaliseringen har gjort at litteraturen er tilgjengelig i flere formater enn før (gjennom e-bøker, lydbøker og mer interaktive bøker og spill). Men økende skjermbruk, både på hjemmebane, i barnehage, skole og på arbeidsplassen, tar også tid bort fra lesingen, samtidig som det er med på å svekke konsentrasjonsevnen. Det gjør at lesekondisen går ned og at vi har vanskeligere for å lese lengre tekster. En forskningssammenstilling av Anne Mangen (2022) viser dessuten at lesing på skjerm *ikke* gir de samme fordelene som lesing på papir.

3. Skjev tilgang på skolebibliotek

Skolebibliotek kan sikre alle barn like muligheter inn i lesing og litteraturen. I dag er det imidlertid store forskjeller mellom skoler, bydeler og ulike deler av landet når det kommer til tilgang til bøker i skolebibliotek.

De viktigste målgruppene for en leselyststrategi

1. Barn og unge. Det er en stor utfordring at lesekompetanse og leseglede går ned blant barn og unge, som vi for eksempel ser fra PIRLS. Hvis man blir god til, og glad i, å lese tidlig i livet, har man et godt grunnlag for å fortsette å være en leser i voksen alder.

2. Voksne. Selv om det er naturlig at en leselyststrategi har et spesielt fokus på unge lesere, er det samtidig vesentlig at den favner hele befolkningen, også voksne og eldre. Lesing er viktig hele livet, og henger sammen med blant annet helse og tilpasning til arbeidslivet.

3. Minoriteter og flerspråklige. Norge har mange flerspråklige innbyggere, og mange med et annet språk enn norsk som morsmål. Bokhandlerforeningen mener det bør gjøres særskilte grep i en leselyststrategi for å nå flerspråklige.

De viktigste tiltakene i strategien

1. Å sikre litteraturpolitiske rammevilkår som styrker lesingen og tilgang på bøker gjennom bokhandelen. Bokhandelen tar et viktig samfunnsansvar, og det er nødvendig med målrettede politiske tiltak som bidrar til å sikre bokhandelens overlevelse og dermed befolkningens tilgang på bøker. Her er blant annet bokloven avgjørende. Forskriftene til loven må sikre at det fortsatt er mulig å drive bokhandel også på steder der lønnsomheten er lav. Fagbøker må også være en del av loven, for å sikre at studenter fortsatt kan velge mellom papirbøker og digitale læremidler. Dette er særlig viktig frem til man har evaluert konsekvensene av økt skjermbruk i skolen og akademien.

Samtidig bør man også se på andre tiltak som kan bidra til å sikre bokhandelens økonomi og dermed befolkningens tilgang til bøker over hele landet. For eksempel bør det komme tydelig frem at lokale politikere har et lokalt handlingsrom for å styrke bokhandelen. Vi mener dette vil være i tråd med forslaget til endringer i kulturloven, hvor "målet er å få kommuner og fylkeskommuner til å ta aktivt og bevisst stilling til situasjonen og behovene på kultursektoren, slik at de kan vurderes opp mot andre områder og andre

behov.” Dette understøttes også av rapporten fra Oslo Economics på vegne av kommunal- og distriktsdepartementet (desember 2022): “Ifølge rapporten «Kommunen som innkjøper» har kommunene frihet til å legge til rette for at små og mellomstore lokale leverandører kan nå opp i konkurransen om kommunale kontrakter.”

Salg til bibliotek har stor betydning for mange lokale bokhandler. Berges Bokhandel i Kristiansand mistet nylig salget til skolebiblioteket på grunn av nye anbudsregler i kommunen. Salget til skolebiblioteket (som de sto for i mange år) gjorde det blant annet økonomisk mulig for bokhandelen å kjøpe inn en større bredde av bøker, noe hele byens befolkning tjente på. Eierne forteller at skolebibliotekarene savner den gamle ordningen, og har gitt beskjed til kommunen om at de ønsker å handle lokalt.

2. En styrking av skolebibliotekene. Dette bør blant annet innebære en lovfestet minimumsstandard som gjelder for alle skolebibliotek, at bibliotekene blir en integrert del av skolens pedagogiske arbeid og at innkjøpsordningen for skolebibliotek utvides og gjøres permanent. Samtidig er det vesentlig at skolebibliotekene også har økonomisk rom til å kjøpe inn bøker som ikke er en del av innkjøpsordningen.

3. Forskning og datainnsamling

En leseyststrategi bør sette av penger til å samle og systematisere statistikk, forskning og rapporter om lesing for å styrke kunnskapsgrunnlaget og skape et felles begrepsapparat rundt lesing. Dette vil gjøre det enklere å sette inn målrettede tiltak for å styrke lesingen.

Eksempler på tiltak som bidrar til leselyst

ARKs Barnebokpris er en litterær pris som kåres av barn på 5.-7. trinn. Prosjektet gir elevene helt nye barnebøker som klassen kan lese sammen med et undervisningsopplegg. 10 000 skolebarn leser fem norske barnebøker og nominerer vinneren av ARKs Barnebokpris. Prisen skaper stort engasjement og stolthet hos elevene.

Norli Junior er en lesekonkurranse for grunnskolen, som årlig engasjerer cirka 50 000 elever. I en undersøkelse anslo lærerne at elevene leste omtrent 2,5 ganger mer når de deltok i lesekonkurransen. Flere lærere rapporterer også om tydelig og varig forbedring på mål som ordkjedetest, setningsleseprøve og staveprøve i klasser som har deltatt i lesekonkurransen. (Vi viser til at en grundig evaluering av Norli Junior er sendt til departementet direkte fra Norli).

Andre viktige områder for leselyst

Vi viser til punktene med innspill til leseyststrategien som er som er sendt til Kulturdepartementet 20.05.2023 på vegne av hele bokbransjen. I tillegg vil vi spesielt fremheve viktigheten av at det ikke innføres merverdiavgift på bøker.

Lykke til videre med i arbeidet med denne viktige strategien.

Beste hilsen
Anne Schiøtz, direktør Bokhandlerforeningen
Oslo, 26.mai 2023